

Ἀπὸ τὴν μίνησιν τῶν Ἰδεῶν

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗΝ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

Ἐν διεθνῆς πρόγραμμα ἔρευνῶν εἰς τὸν τομέα τῶν Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν

(Γενικὴ Ἐκθεσις Ἰουνίου 1959, δημοσιευομένη μερὶμνη
τοῦ Γραφείου Οἰκονομικῶν Ἐρευνῶν τῆς Α. Β. Σ.)

I

Ἀπὸ ἔτους σχεδὸν διεάγονται εἰς τὸ Ἴνστιτούτον Κοινωνικῶν Σπουδῶν, ἐν Χάγῃ, προπαρασκευαστικαὶ ἐργασίαι διὰ τὴν ἔναρξιν ἐνὸς προγράμματος διεθνοῦς συνεργασίας πρὸς σύντονον βασικὴν ἔρευναν, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως διαφορῶν κλάδων τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, προβλημάτων τινῶν οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ κοινωνικῶν μεταβολῶν, ὡς ταῦτα παρουσιάζονται εἰς τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον χώρας. Τὸ πρόγραμμα ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν συναγωγὴν πρακτικῶς χρησίμων συμπερασμάτων.

Τὸ Ἴνστιτούτον Κοινωνικῶν Σπουδῶν ἰδρύθη τὸ 1952, κατόπιν κοινῶν προσπαθειῶν τῶν δέκα δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν Πανεπιστημίων τῆς Ὀλλανδίας, ἐν τῷ γενικωτέρῳ πλαισίῳ διαφορῶν ἐνεργειῶν πρὸς προαγωγὴν τῆς στενωτέρας συνεργασίας τῶν Ὀλλανδικῶν μετὰ τῶν ξένων Πανεπιστημίων. Ἐπὶ πλέον, τὸ Ἴνστιτούτον ἀποβλέπει ἰδιαιτέρως εἰς τὴν ἔρευναν καὶ μελέτην, ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τῶν ἐπὶ μέρους κοινωνικῶν ἐπιστημῶν (κατὰ πρῶτον λόγον τῆς Οἰκονομικῆς, τῆς Κοινωνιολογίας, τῆς Δημοσίας Διοικήσεως καὶ τῶν Διεθνῶν Σχέσεων, δευτερευόντως δὲ τῆς Κοινωνικῆς Ψυχολογίας), διαφορῶν προβλημάτων οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ κοινωνικῶν μεταβολῶν, ὡς ταῦτα παρουσιάζονται εἰς διαφοροὺς περιοχὰς τῆς ὑδρογείου.

Παρ' ὅλον ὅτι ἡ ἀνάγκη συνδυασμοῦ διδασκαλίας καὶ ἔρευνας, ὡς ἀπαραιτήτου προϋποθέσεως διὰ τὴν ἐπιτυχῆ διεξαγωγὴν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Ἴνστιτούτου, ἀπέτελει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κοινὴν συνείδησιν τῶν ἄρμοδιῶν διὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ προσώπων, αἱ κατὰ τὰ ἀρχικὰ στάδια τῆς ἀναπτύξεως του ἐπικρατοῦσαι συνθήκαι ἐπέβαλον ὅπως τὸ κέντρον τοῦ βάρους ριθῆ πρὸς τὴν διδασκτικὴν μάλλον πλευράν. Οὕτω, τὰ πρῶτα ἐξ ἔτη κατηναλώθησαν εἰς τὴν κατάρωσιν τοῦ προγράμματος διδασκαλίας, τὸ ὅποιον ἀνήκει ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἀνωτάτης παιδείας. Ἡδὴ λειτουργοῦν τέσσαρα τακτικὰ Τμήματα ἐτησίως. Αἱ προπαρασκευαστικαὶ ἐργασίαι διὰ τὴν ἔναρξιν ἐνὸς πέμπτου Τμήματος εὑρίσκονται εἰς προκεχωρημένον στάδιον. Χαρακτηριστικὴ εἰς ὅλα τὰ Τμήματα εἶναι ἡ σύνθεσις τοῦ διδασκτικοῦ τῶν προσωπικοῦ. Ἐν συμφωνίᾳ πρὸς τὴν βασικὴν ἀντίληψιν καθ' ἣν ὁ σκοπὸς τοῦ Ἴνστιτούτου συνίσταται, μετὰ τῶν ἄλλων, καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς συνεργασίας τῶν Ὀλλανδικῶν μετὰ τῶν ξένων Πανεπιστημίων καὶ λοιπῶν Ἀνωτάτων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων. Τὸ τακτικὸν διδασκτικὸν προσωπικὸν διατηρεῖται μονίμως εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα διὰ τὴν ὁμαλὴν λειτουργίαν τοῦ προγράμματος ἐπίπεδα, ἐνῶ ὁ κύριος ὄγκος τοῦ διδασκτικοῦ βάρους κατανέμεται μετὰ τῶν μονίμων στελεχῶν καὶ σημαντικοῦ ἀριθμοῦ καθηγητῶν τῶν Ὀλλανδικῶν καὶ ξένων Πανεπιστημίων, ὡς καὶ ἐξεχόντων Ὀλλανδῶν καὶ ἀλλοδαπῶν ἐδικῶν εἰς διαφοροὺς ἐτέρους τομεῖς.

Τελευταίως άπεφασίσθη όπως παραλλήλως πρός τόν διδακτικόν τεθῆ έν λειτουργία καί ό τομεύς έρευνών. Ό κύριος λόγος διά τόν όποίον έλήφθη ή άπόφασις αύτη ήτο ή άναγνώρισις του γεγονότος ότι τό 'Ινστιτούτον δέν δύναται νά είπη ότι έξεπλήρωσε τόν σκοπόν του τῆς προαγωγῆς τῆς διεθνούς συνεργασίας έφ' όσον διάστημα παραμελείται ό τομεύς έρευνών, όσον καί τῆς ανάγκης όπως αί διδακτικά ένέργειαι άντλοϋν νέας έμπειρίας καί έμπνεύσεις εκ μιᾶς μονίμου πηγῆς.

Όταν έγένητο ή σκέψις όπως παραλλήλως πρός τās ήδη ύφισταμένας δράσεις του ίδρύματος (αί όποιαί περιλαμβάνουν καί διεξαγωγήν έρευνών έν τῷ πλαίσίῳ του διδακτικού προγράμματος) λειτουργήσῃ καί τμήμα έρευνών, τό 'Ινστιτούτον δέν είχεν άπόλυτον έλευθερίαν εις τήν έπιλογήν τών τομέων. Βασικά τινα στοιχεία, συνθέτοντα τό πλαίσιον έντός του όποίου έδει νά τοποθετηθῆ τό όλον πρόγραμμα, έπρεπε νά ληφθοϋν ύπ' όψιν. Ταύτα ήσαν, κατά πρώτον λόγον, ή βασική άποψις, συμφώνως πρός τήν όποίαν πᾶσα δράσις αναλαμβανόμενη ύπό του 'Ινστιτούτου δέον νά συμβάλλῃ εις τήν προαγωγήν τῆς διεθνούς συνεργασίας. Δεύτερον, τό γεγονός ότι τό 'Ινστιτούτον, ως ίδρυμα κοινωνικῶν έπιστημῶν, συγκεντρώνει όλας του τās προσπάθειάς εις τήν μελέτην θεμάτων οικονομικῆς ανάπτυξεως καί κοινωνικῶν μεταβολῶν. Τρίτον, έδει νά ληφθῆ ύπ' όψιν ή καθιερωθεῖσα πλέον, καίτοι νεαρὰ εισέτι, παράδοσις του ίδρύματος, κατευθυνόμενη επί τήν προαγωγήν στενῆς συνεργασίας μεταξύ τῶν διαφόρων κλάδων τῶν κοινωνικῶν έπιστημῶν, τῆς συνεργασίας ταύτης θεωρουμένης ως έν τῶν κυριωτέρων μέσων πρός πληρεστέραν άνάλυσιν τῶν ποικίλων κοινωνικῶν φαινομένων. Ό τελευταίος οϋτος παράγων ήτο καί ό πλέον ένδιαφέρων, δεδομένου ότι ή μέχρι σήμερα κτηθεῖσα πείρα εις τόν διδακτικόν τομέα άπέδειξεν εις τό άκαδημαϊκόν προσωπικόν του 'Ινστιτούτου ότι μία σοβαρά προσπάθεια πρός αύτήν τήν κατευθύνησιν δέν δύναται είμῃ νά άπολήξῃ εις θετικά άποτελέσματα.

Τέλος εις έτερος παράγων ήτο τό γεγονός ότι έν μόνον έπιχειρήμα ήτο δυνατόν νά κινητοποιήσῃ τās προσπάθειάς σημαντικοϋ άριθμοϋ έπιστημόνων εκ διαφόρων χωρῶν διά τήν πραγματοποίησιν ενός προγράμματος έρευνών εις τόν τομέα τῶν κοινωνικῶν έπιστημῶν. Τό έπιχειρήμα τοϋτο συνίσταται εις τό ότι ή προτεινομένη έρευνα, σημαντική αύτή καθ' έαυτήν άπό καθαρῶς άκαδημαϊκῆς καί θεωρητικῆς άπόψεως, δύναται νά καταστή χρήσιμος πηγῆ βασικῶν στοιχείων πρός χρῆσιν ύπό τῶν άρμοδίων καί ύπευθύνων διά τήν προαγωγήν τῆς οικονομικῆς ανάπτυξεως καί τῶν έπιθυμητῶν κοινωνικῶν μεταβολῶν. 'Ινα άναπακριθῆ εις τήν βασικήν ταύτην ανάγκην, τό πρόγραμμα δέον νά μή άπολήξῃ εις τήν παραγωγήν σειρᾶς όλης μονογραφιῶν καί περιγραφικῶν εργασιῶν. Τό άποτέλεσμα τοϋτο εἶναι βεβαίως μέχρις ενός σημείου όχι μόνον αναπόφευκτον αλλά καί έπιθυμητόν. Πέραν αϋτοϋ όμως, τό πρόγραμμα άποσκοπεῖ νά συντελέσῃ ή τουλάχιστον νά προαγάγῃ τήν έκπόνησιν σαφῶν καί διαφοριστικῶν έκθέσεων δυναμένων νά παράσχουν εις τοϋς άρμόδιους περὶ τῶν κατάστροφων καί έκτέλεισιν τῆς οικονομικῆς πολιτικῆς νέα καί ύπεύθυνα στοιχεία.

Μέ βάση τās άνωτέρω σκέψεις, ή κατάστροφωσις του όλου προγράμματος δέον νά μή περιορίζεται εις μόνην τήν ίκανοποίησιν τῶν έκπεφρασμένων έπιθυμιῶν τῶν έπιστημόνων. Δέον νά άναπακρινέται τόσον εις τήν ύπό τῆς έπιστήμης απαιτούμενην μεθοδολογικήν ορθότητα, όσον εις τήν ανάγκην διά λεπτομερῆ καί ύπεύθυνα στοιχεία τήν όποίαν άντιμετωπίζουν οι άρμόδιοι διά τήν έκπόνησιν τῶν διαφόρων προγραμμάτων ανάπτυξεως, ως εἶναι αἱ κυβερνήσεις καί αἱ κυβερνητικάί ύπηρεσίαι τῶν διαφόρων ένδιαφερομένων χωρῶν, καί διεθνείς οργανώσεσις ως ή FAO καί ή UNESCO, αἱ όποιαί άναπτύσσουσιν διαφόρους δράσεις εις τήν περιοχήν. Ό συνδυασμός τῶν δύο αϋτῶν άντικειμενικῶν σκοπῶν θά σημειώσῃ μίαν τῶν πλέον κρίσιμων φάσεων όλοκλήρου του προγράμματος.

Τό θέμα τῆς έρεύνης εἶναι ή μελέτη τῶν προβλημάτων οικονομικῆς ανάπτυξεως καί κοινωνικῶν μεταβολῶν έντός τῶν συγχρόνων πλαισίων (ιστορικάί άνάδρομαι θά εἶναι έν τινι μέτρῳ άναγκαῖαι) μιᾶς δεδομένης περιοχῆς. Πρόκειται δηλαδή περὶ μελέτης μιᾶς περιοχῆς (Area Study) όχι ύπό τήν συνήθη περιγραφικήν έννοιαν του όρου, άλλ' ύπό τήν έννοιαν ότι ή έπιλεγείσα περιοχή λαμβάνεται ως τό τοποχρονικόν πλαίσιον έντός του όποίου

δύναται νὰ μελετηθοῦν ὠρισμένα προελεγμένα προβλήματα ἀναλυτικῆς φύσεως. Ἐπεκράτησεν ἡ ἄποψις ὅτι ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ ἀναληφθῆ μία διεθνῆς προσπάθεια διὰ τὴν ἀνάλυσιν μερικῶν ἐκ τῶν βασικῶν φαινομένων ἢ προβλημάτων οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ κοινωνικῶν μεταβολῶν, μία δεδομένη γεωγραφικὴ περιοχὴ θὰ ἀπετέλει τὸ ρεαλιστικώτερον καὶ προσφορώτερον πλαίσιον πρὸς τοῦτο.

Ἡ ἐκλογὴ ὁμῶς μιᾶς γεωγραφικῆς περιοχῆς παρουσίαζε μίαν βασικὴν δυσχέρειαν. Ἡ ἀναλυτικὴ ἔρευνα προϋποθέτει, προδήλως, τὴν ἐφαρμογὴν προϋφισταμένων θεωρητικῶν ἔννοιῶν εἰς τὰς κρατούσας πραγματικὰς συνθήκας. Αἱ πλείσται ὁμῶς τῶν θεωρητικῶν ἔννοιῶν εἰς τὰς κοινωνικὰς ἐπιστήμας ἀποτελοῦν χαρακτηριστικὰ δημιουργήματα τοῦ Δυτικοῦ πολιτισμοῦ, ἐνῶ αἱ περιοχαὶ αἱ προσφερόμεναι πρὸς μελέτην τῶν προβλημάτων οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ κοινωνικῶν μεταβολῶν ἀνήκουν εἰς ἄλλους τύπους πολιτισμῶν. Ἡ σχέσις, ἐπομένως, τῶν ὑφισταμένων θεωριῶν πρὸς τὰς προσφερομένας πρὸς ἔρευναν συνθήκας δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ μετὰ βεβαιότητος ὡς δεδομένη. Πέραν ὁμῶς αὐτοῦ, καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ἀξιολόγησις τῆς σχέσεως ταύτης εἶναι ἰδιαιτέρως δυσχερῆς ἐκ τοῦ λόγου ὅτι δὲν ὑπάρχουν πρὸς τὸ παρὸν θεωρίαι ἀντιμετωπίζουσαι κατὰ τρόπον ἱκανοποιητικὸν τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων μεταξὺ πολιτισμῶν ἀνηκόντων εἰς διαφόρους τύπους. Ἡ προτεινομένη ἔρευνα θὰ συνήντα, ὡς ἐκ τούτου, εἰς τὰς πλείστας τῶν ἐκλογίμων περιοχῶν ὠρισμένας βασικὰς δυσκολίας, ὀφειλομένας εἰς τὴν ἰδιομορφίαν τῆς, αἱ ὁποῖαι θὰ καθίστων σχεδὸν ἀδύνατον τὴν ἀξιολόγησιν τῆς ἀποτελεσματικότητός της κατὰ τρόπον ἄλλον ἀπὸ τὸν παρεχόμενον ὑπὸ τῆς κοινῆς μεθόδου τοῦ ἐμπειρικοῦ πειραματισμοῦ ὑπὸ ἀγνώστους συνθήκας.

Ἐπάρχει, κατὰ τὰ φαινόμενα, μία μόνον περιοχὴ ἀξιόλογος ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῶν κοινωνικῶν μεταβολῶν αἱ ὁποῖαι λαμβάνουν χώραν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἡ ἀνωτέρω δυσχέρεια περιορίζεται σημαντικῶς. Αὕτη εἶναι ἡ λεκάνη τῆς Μεσογείου. Ἡ γειτνίασις τῶν δύο βασικῶν πολιτισμῶν οἱ ὁποῖοι ἀπαντῶνται σήμερον περὶ τὴν Μεσόγειον εἶναι πλέον ἢ ἄλλῶς γεωγραφικὴ. Δεδομένου δὲ ὅτι ὁ εἶς ἐκ τῶν δύο τούτων πολιτισμῶν εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος παρήγαγε τὰς πλείστας τῶν θεωριῶν τῶν συγχρόνων ἐπιστημῶν, ὡς αὐταὶ εἰς τὴν ἐκτίμησιν εἰς τὰς ἐφαρμοζόμεναι εἰς τὰ Πανεπιστημιακὰ Ἰδρύματα καὶ τὰς κυβερνητικὰς ὑπηρεσίας, δύναται τις νὰ ἐλπίζῃ ὅτι εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἡ ἀνωτέρω περιγραφείσα δυσχέρεια δὲν πρόκειται νὰ ἀποβῆ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ κατ' ἀνάγκην καταστρεπτικὴ διὰ τὸ ὄλον πρόγραμμα.

Παρὰ ταῦτα, ἐν πρόγραμμα ἔρευνῶν τὸ ὅποιον ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἐξέτασιν μιᾶς περιοχῆς τὸσον εὐρείας καὶ ποικιλομορφοῦ ὅσον ἡ Μεσόγειος, διατρέχει ὠρισμένους κινδύνους. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἔκθεσις των βοηθεῖ εἰς τὴν εὕρεσιν λύσεων πρὸς ἀντιμετώπισίν των, ἐκρίθη σκόπιμον ὅπως ἀναφερθοῦν ἐνταῦθα. Κατὰ τὴν συζήτησίν των μοιραίως ἀγεται τις εἰς τὴν διαμόρφωσιν ἐνὸς συναισθήματος καθοδηγήσεως. Οἱ κίνδυνοι αὐτοὶ πηγάζουν κατὰ βάσιν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι κατὰ τὴν ἐκλογὴν μιᾶς περιοχῆς ὡς πεδίου πνευματικῆς ἀπασχολήσεως δύναται νὰ δημιουργηθῆ ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἡ περιοχὴ αὕτη λαμβάνεται ὡς ἀποτελοῦσα μίαν γεωγραφικὴν ἢ ἄλλην τινὰ ἐνότητα. Ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὰς ἱστορικὰς ἢ γεωγραφικὰς ἔρευνας τοῦτο δυνατόν νὰ συμβαίη πράγματι. Ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος ἐνότητος εἶναι νοητὴ ὑπὸ διαφόρους ἔννοιᾶς ('). Εἰς τὴν παροῦσαν πάντως περίπτωσιν τῆς ἔρευνῆς εἰς τὸν τομέα τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν τοιαῦτα ἀπόψεις δὲν εἶναι πάντοτε ἀπαραίτητοι. Γενῶνται ἐπομένως τὸ ἐρώτημα, τί ὑπονοεῖται ὅταν λέγεται ὅτι ἡ Μεσόγειος λαμβάνεται ὡς «πνευματικὸν πεδίου» ἔρευνῆς εἰς τὸν τομέα τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν. Τὸ ἐρώτημα ἀφορᾷ α) τὸν χαρακτῆρα τῆς προϋποτιθεμένης ἐνότητος καὶ β) τὰ γεωγραφικὰ ὅρια τῆς περιοχῆς.

α) Ὁ χαρακτῆρ τῆς προϋποτιθεμένης ἐνότητος δύναται νὰ εἶναι ἀπλῶς τυχαῖος ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀναληφθησομένην ἔρευναν. Ἡ κατὰ τὴν ἐκλογὴν μιᾶς περιοχῆς διὰ ἐρεύνας κοινωνικοῦ χαρακτῆρος ὑπολαμβανομένη ἐνότητος δύναται νὰ συνίσταται εἰς μόνον τὸ γε-

1) Ἡ ἀπόδειξις τῆς ἐνότητος ταύτης, διὰ τῆς καταδείξεως τῶν διαφορῶν ἀπόψεων τῆς, δύναται πράγματι νὰ ἀποτελέσῃ τὸ ἀντικείμενον μελετῶν διεξαγομένων ἐπὶ τοιούτων βάσεων.

γουνός ότι ο συλλογισμός ο οποίος αποτελεί το κύριο θέμα της έρευνας είναι εφαρμόσιμος κατά την εξέταση των επί μέρους τμημάτων της περιοχής. Όταν θέλω να μελετήσω ώρισμένες απόψεις ενός δεδομένου ρεύματος τροχαίας κινήσεως εις μίαν περιοχήν δεν απαιτείται να προϋποθέσω την ύπαρξιν άλλης ενόττητος εις αυτήν πέραν του διαπαιτιστωμένου γεγονότος ότι ή περί ής ο λόγος κίνησις των τροχοφόρων προσεγγίζει ώριμμένα σημεία—πράγμα άσήμαντον, όσον άφορά το θέμα της ενόττητος.

Έν άλλοις λόγοις, ή έκλογή μιās περιοχής προς τον σκοπόν διεξαγωγής μιās έρεύνης δεν δεσμεύει, όσον άφορά τās κοινωνικās έπιστήμιας τουλάχιστον, τον έκλέγοντα εις την διαμόρφωσιν ώρισμένων αντίληψεων περι τοϋ είδους τής εις την περιοχήν ένυπαρχούσης ενόττητος. Καί αντίθετως, κατά την έκλογήν μιās περιοχής προς τον σκοπόν διεξαγωγής μιās έρεύνης δέον ιδιαίτερωσ νά άποφευχθῆ ό κίνδυνος τής προκαταβολικής δεσμεύσεως εις αντίληψεις περι τοϋ είδους τής ύπαρχούσης έν αυτή ένόττητος. Αί τυχόν ύφιστάμεναι άπόψεις τοϋ θέματος, όμοϋ μετά των διαφόρων στοιχείων τά όποια δεν αναφέρονται ρητώς ή σιωπηρώς εις το πρόβλημα τής ενόττητος, συνιστοϋν το ύλικόν διά τās έρεύνας τοϋ κοινωνικού έπιστήμονος. Έάν έπρόκειτο να τās εξέτάσῃ κατά διάφορον τρόπον ή έρευνά του θα καθίστατο άνεπανορθώτως προκατειλημένη.

Έάν πῶν ό,τι προϋποθίεται κατά την εξέτασιν μιās περιοχής ώς συνόλου, δέον νά άποκαλήται ενόττης, τότε ή ενόττης αύτη είναι ειδική υπό την έννοιαν ότι συνιστά άπλήν υπόθεσιν περι τής δυνατότητος συγκρίσεως λειτουργιών, τάσεων και άλλων παρομοίων θεμάτων ένδιαφερόντων πάντα κοινωνικόν έπιστήμονα.

β) Τά αυτά ίσχύουν και ώς προς το θέμα των γεωγραφικῶν όρίων. Διά την έκτέλεσιν ενός προγράμματος έρευνῶν εις τον τομέα των κοινωνικῶν έπιστημῶν δεν απαιτείται λεπτομερέστερος καθορισμός τής περιοχής άπό τον παρεχόμενον υπό τής φράσεως «περι την Μεσόγειον». Το πῶς θα έρμηνευθῆ ή λέξις «περι» έξαρτάται έκ τοϋ προβλήματος, ή τοϋ συλλογισμοϋ, ώς άνωμάσθη άνωτέρω, το όποιον αποτελεί το θέμα τής έρεύνης. Δυνατόν, έπομένως, μία δεδομένη πόλις, κοιλάς, έπαρχία ή και χώρα άκόμη, να κείται έκτός τής περιοχής άπό τής άπόψεως τής μιās έρεύνης, και έντός τής περιοχής άπό τής άπόψεως μιās άλλης. Όά πρέπει νά καταστή δυνατόν όπως τοιαύται διαφοραί ληφθοϋν ύπ' όψιν κατά την συναγωγήν των τελικῶν συμπερασμάτων τής έρεύνης. Ύως είναι φανερόν, μία τοιαύτη θέσις είναι άδύνατον νά ύποστηριχθῆ ένόν το τελικόν άποτέλεσμα θα έδει νά άποδείξη την ύπαρξιν μιās ώρισμένης ενόττητος. Έλλά, ώς είναι επίσης φανερόν, μία έρευνα εις τον τομέα των κοινωνικῶν έπιστημῶν δεν δύναται νά έχη τοιούτους σκοπούς. Ό σκοπός της συνίσταται εις την βαθυτέραν άνάλυσιν των οικονομικῶν, κοινωνικῶν, διοικητικῶν και λοιπῶν παρομοίων έξελίξεων των όποίων ή λειτουργική συνάφεια, έν δεδομένω τόπω και χρόνω, καθιστοϋν αναγκαίαν την χρησιμοποίησιν τοϋ εύκόλου όρου «περιοχή» (τοϋτο όμως συνιστά, βεβαίως, ιδιαίτερον πρόβλημα διά τον κοινωνικόν έπιστήμονα, ό όποίος πιστεύει εις την ύπαρξιν μεμονωμένων άπόψεων τής κοινωνικοπολιτιστικῆς ζωής).

Έν συνόψει, εις έκάτεραν των περιπτώσεων δέον νά άποφευχθῆ ό κίνδυνος τής λοξοδρομησεως εις την κατεύθυνσιν τής έρεύνης λόγω προόρων άπαντήσεων, υπό θετικήν έννοιαν, τās όποιās νομίζει κανείς ότι πρέπει νά δώσῃ εις έρωτήματα σχετιζόμενα με τά θέματα τοϋ είδους τής ένυπαρχούσης ενόττητος και τής έκτάσεως των γεωγραφικῶν όρίων.

Έάν οι κοινωνικοί έπιστήμονες δύνανται νά παράσχουν κάποιαν άπάντησιν εις τά έρωτήματα ταύτα, αύτη δέον νά δοθῆ έξ άποτελέσματος. μετά το πέρας τής έρεύνης. Το βασικόν όμως ζήτημα είναι ότι τα έρωτήματα αυτά δεν έχουν σχέσηιν με το είδος τής έρεύνης περι ής γίνεται ένταυθα λόγος. Άρμόζουσι μάλλον εις έρεύνας ιστορικού ή γεωγραφικού χαρακτήρος παρά εις έρεύνας άναφερομένας εις οικονομικās, κοινωνιολογικās και άλλας παρομοιάς άπόψεις των κοινωνικοπολιτικῶν έξελίξεων.

Ή πρακτική εφαρμογή τοϋ προγράμματος δέον νά έχη ώς άφετηρίαν τον καθορισμόν των έννοιῶν «οικονομική άνάπτυξις και κοινωνικαί μεταβολαί» κατά τρόπον προσιδιάζοντα

εις τούς σκοπούς τῆς ἀναλυτικῆς ἐρευνῆς. Ἡ σύνθετος ἔννοια «οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις καὶ κοινωνικαὶ μεταβολαί» θὰ πρέπει νὰ καταμηθῆ εἰς τὰ διάφορα θεωρητικὰ συστατικὰ της, ταυτοχρόνως δὲ ἕκαστον τῶν συστατικῶν τούτων θὰ πρέπει νὰ εὐρίσκειται ἐν ἐμπειρικῇ συναρτήσει πρὸς τινὰς τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον περιοχῶν. Ἴνα τοῦτο καταστή δυνατὸν, προετάθη μία διαδικασία, ἡ ὁποία συνήτησεν ὁμόφωνον σχεδὸν ἀποδοχὴν. Ὑπεστηρίχθη ὅτι ἡ κατάταξις τῆς ἀρχικῆς συνθέτου ἐννοίας θὰ ἡδύνατο νὰ ἐπιτευχθῆ διὰ τοῦ καθορισμοῦ ἀριθμοῦ τινος «συμπλεγμάτων προβλημάτων», ἕκαστον τῶν ὁποίων θὰ παρίστα μίαν σημαντικὴν ἄποψιν τῆς ἀρχικῆς ἐννοίας. Ἐκαστον «σύμπλεγμα προβλημάτων» θὰ ἡδύνατο, ἐν συνεχείᾳ, νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κεντρικὸν θέμα ἐνὸς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον αὐτοτελοῦς προγράμματος ἐρευνῆς, οὕτως ὥστε τὸ ὅλον πρόγραμμα νὰ καταμηθῆ εἰς ἀριθμὸν ἡμίαιων ὑποπρογραμμάτων ἀντιστοιχοῦντων πρὸς ἕκείνα τὰ «συμπλέγματα προβλημάτων» τὰ ὁποία θὰ ἐγένοντο ἀποδεκτὰ ὡς κεντρικὰ θέματα τῆς ἐρευνῆς. Οὕτω, ἀφ' ἐνὸς μὲν θὰ καταστή εὐχερεστέρα ἡ ἀντιμετώπισις τῆς εὐρείας ἐκτάσεως τὴν ὁποίαν προβλέπεται ὅτι θὰ λάβῃ τὸ ἀρχικὸν πρόγραμμα, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ παρασχεθῆ ἡ δυνατότης ἐλαστικωτέρας ὀργανώσεως, ἀπολύτως ἀναγκαίας εἰς ἓν διεθνὲς πρόγραμμα ὡς τὸ παρὸν.

Ἐκαστον τῶν κατὰ τὰ ἀνωτέρω ὑποπρογραμμάτων θὰ ἡδύνατο νὰ διαμορφωθῆ κατὰ τρόπον καθορίζοντα τὴν βᾶσιν πρὸς ἐπιλογὴν τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον περιοχῶν, αἱ ὁποῖαι παρέχουν ἀξιόλογον ἔδαφος πρὸς μελέτην ἑκάστου «συμπλέγματος προβλημάτων». Ἐν συνεχείᾳ, δι' ἑκάστην τῶν οὕτω ἐπιλεγησομένων περιοχῶν θὰ ἡδύνατο νὰ καταρτισθῆ μία ὁμάς ἐπιστημόνων, οὕτως ὥστε τὸ ὅλον ὑπο-πρόγραμμα νὰ ἐκτελεσθῆ ὑπὸ διαφόρων παραλλήλων ἐργαζομένων ὁμάδων. Ἐκάστη ὁμάς θὰ πρέπει νὰ κατευθύνεται εἰς τὰς ἐνεργείας τῆς ὑπὸ ἐνὸς σχεδίου ἐργασίας, δυνάμενον νὰ καταστρωθῆ ἐκ τῶν προτέρων τῆ συν-εργασίᾳ ὄλων ὁμοῦ τῶν ὁμάδων. Εἰς τὸ σχέδιον τοῦτο θὰ ἀναφέρονται λεπτομερῶς τὸσον τὰ θέματα ὅσον καὶ ἡ ἀκολουθητέα μέθοδος ἐρευνῆς. Μία τοιαύτη κατάταξις φαίνεται ἀναπόφευκτος καθόσον τὴν φάσιν τῆς κατὰ τόπους ἐρευνῆς θὰ ἀκολουθήσῃ ἡ τῆς συγκρίσεως τῶν ἐπιτευχθέντων ἀποτελεσμάτων πρὸς τὸν σκοπὸν διακριβώσεως ποῖα ἐκ τῶν διαφόρων ἀπόψεων τῶν ἐρευνηθέντων φαινομένων δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἐνέχουσαι ἀποκλειστικῶς τοπικὸν χαρακτῆρα καὶ ποῖα δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς γενικώτεροι λειτουργοὶ τῆς ὅλης κοινωνικῆς ἐξελίξεως. Ἡ κατὰ τὰ ἀνωτέρω εὐρύτερα προβολὴ τῶν τοπικῶν ἢ περιφερειακῶν ἐρευνῶν θὰ πρέπει νὰ ἀποτελέσῃ ἓνα ἐκ τῶν κυριωτέρων παραγόντων, οἱ ὁποῖοι θὰ καταστήσουν τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ προγράμματος νέον καὶ ταυτοχρόνως χρήσιμον διὰ τοὺς πρακτικοὺς σκοποὺς τῆς περαιτέρω ἀκολουθητέας πολιτικῆς.

Ἡ λεπτομερεστέρα ἀνάλυσις τῶν ἀπόψεων τούτων φέρει εἰς τὸ προσκῆνιον τὰ κάτωθι στοιχεῖα :

α) Εἰς τὸ πρόγραμμα θὰ συμμετάσχουν ἄτομα καὶ ἰδρύματα ἀνήκοντα εἰς μίαν τῶν ἐπομένων κατηγοριῶν. Κατὰ πρῶτον λόγον, ἄτομα καὶ ἰδρύματα εὐρισκόμενα ἐπὶ τόπου ἢ ἄλλου καὶ ἀσχολούμενα ἤδη μὲ ἐρευνας τοῦ προτεινομένου εἶδους—εἴτε ἐν σχέσει πρὸς ὁλόκληρον τὴν περιοχὴν τῆς Μεσογείου, εἴτε ἐν σχέσει πρὸς τμημᾶ μόνον αὐτῆς. Οὕτω, παραλλήλως πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἰδιαιτέρων των σκοπῶν, τοὺς ὁποίους κατὰ πρῶτον λόγον ἐπιδιώκει ἡ ἔρευνά των, θὰ τοὺς δοθῆ ἡ εὐκαιρία νὰ ἐλέγξουν τὰ ἀποτελέσματά των καί, κατὰ συνέπειαν, νὰ ἐμβαθύνουν περισσότερο εἰς τὸ πρόβλημα διὰ τῆς συγκρίσεως τῆς ἰδικῆς των πρὸς ἄλλας παραλλήλους ἐρεῦνας διεξαγομένης μὲ ἀναλόγους μεθόδους εἰς διαφόρους περιοχάς.

Δεύτερον, ἄτομα καὶ ἰδρύματα εὐρισκόμενα «ἐπὶ τόπου» (εἰς μίαν δηλαδὴ τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον περιοχῶν) τὰ ἐνδιαφέροντα τῶν ὁποίων εἶναι τοιαῦτα ὥστε νὰ καθιστοῦν τὴν συμμετοχὴν των εἰς τὸ πρόγραμμα μίαν τῶν συνηθῶν δραστηριοτήτων των. Δυνατὸν νὰ τοὺς ἀνατεθῆ ἡ διεξαγωγὴ ὠρισμένης ἐρευνῆς, ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ προγράμματος τούτου, σχετιζομένης μὲ τὰς συνήθεις δράσεις των. Εἰς τὰ ἄτομα καὶ τὰ ἰδρύματα αὐτὰ τὸ πρόγραμμα δύναται νὰ τοὺς φανῆ χρήσιμον ἀφ' ἐνὸς μὲν μὲ τὸ νὰ κατευθύνῃ τὴν προσοχὴν των πρὸς ὠρισμένας ἐρεῦνας τὰς ὁποίας θὰ ἤθελον νὰ ἀναλάβουν, ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ τὸ νὰ τοὺς παράσχῃ ἠθικὴν ἢ ὑλικὴν βοήθειαν ἐὰν ἐπιθυμοῦν.

Εἰς τὴν τρίτην κατηγορίαν ἀνήκουν πρόσωπα καὶ ἰδρύματα ἄλλων χωρῶν, τὰ ὅποια δεικνύουν ἐνδιαφέρον διὰ τὸ πρόγραμμα καὶ δύναται να συμβάλλουν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν του. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην δύναται ἐπίσης να παρασχεθῶν ὠρισμένη εὐκολία ὑπὸ τῶν ὀργανωτῶν. Ἐλπίζεται ὅτι εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων αἱ ἐργασίαι τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην προσώπων καὶ ἰδρυμάτων θὰ καταστή δυνατὸν να συνδυασθῶν μὲ τὰς ἐργασίας τῆς δευτέρας ὡς καὶ τῆς πρώτης κατηγορίας συνεργατῶν. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην κατηγορίαν συνεργατῶν δυνατὸν να συμμετάσχη καὶ περιορισμένος ἀριθμὸς Ὀλλανδῶν πτυχιούχων, εἰς τοὺς ὁποίους θὰ ἦτο δυνατὸν να παρασχεθῆ ἡ εὐκαιρία να προβοῦν ἐπὶ τι διάστημα εἰς ἐπιτοπίους ἐρεῦνας εἰς διαφόρους περιοχὰς τῆς Μεσογείου. Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐργασιῶν των θὰ ἠδύνατο να λάβη τὴν μορφήν διδακτορικῆς διατριβῆς. Διάφοροι ὅμως ἐπὶ μέρους ἐρεῦνας θὰ ἀπαιτήσουν τὴν συμμετοχὴν ἐμπειροτέρων ἐπιστημόνων. Ἐπὶ πλεόν πρὸς ἐκπλήρωσιν ὠρισμένων κατωτέρω ἀναφερομένων σκοπῶν θὰ παραστῆ ἀνάγκη ὅπως ἀπασχοληθοῦν συνεργάται ἀνωτάτης βαθμίδος.

β) Τὸ ὅλον πρόγραμμα θὰ πρέπη να κατατμηθῆ εἰς τὰ συνθέτονα τοῦτο ὑπο-προγράμματα, ἕκαστον τῶν ὁποίων εἶναι προτιμότερον ὅπως περιορίζεται εἰς ἓν «σύμπλεγμα προβλημάτων» καὶ μόνον.

Εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις ἓν ὑπο-πρόγραμμα ἀναφερόμενον εἰς ἓν «σύμπλεγμα προβλημάτων» θὰ πρέπη, ἐνδεχομένης, να ἐκτελεσθῆ εἰς δύο φάσεις, ἦτοι τὴν τῆς τοπικῆς ἢ περιφερειακῆς ἐρεῦνης, συνεπαγομένης συχνάκις συλλογὴν βασικῶν στοιχείων, καὶ δεύτερον, τὴν τῆς συγκρίσεως (καὶ εἰ δυνατὸν συνθέσεως) τῶν ἐπιτευχθέντων ἀποτελεσμάτων εἰς τὰς διαφόρους τοπικὰς ἢ περιφερειακὰς ἐρεῦνας. Συχνάκις ἡ ἐκτέλεσις τῆς πρώτης φάσεως θὰ ἠδύνατο να ἀνατεθῆ εἰς νέους ἐπιστήμονας, ἐνῶ ἡ δεύτερα φάσις δυνατὸν να ἀπαιτήσῃ τὴν συμπάραστασιν πλήρως διαμορφωμένων ἐπιστημόνων πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς συνθετικῆς ἐργασίας.

Δι' ἄλλα ὑπο-προγράμματα πιθανὸν να ἀπαιτηθῆ ἄλλη διαδικασία. Τοῦτο θὰ ἐξαρτηθῆ ἐκ τοῦ θέματος ἑκάστου.

Εἰς τὴν περίπτωσιν ὠρισμένων ὑπο-προγραμμάτων πιθανὸν να καταστῆ ἀναγκαῖον ὅπως ἅμα τῇ περατώσει των συγκεντρωθοῦν τὰ ἀποτελέσματα των καὶ ὑποβληθοῦν εἰς περαιτέρω ἐξέτασιν. Εἶναι πιθανὸν να θεωρηθῆ ἀπαραίτητος ἡ ἀνάληψις περαιτέρω ἐνεργειῶν συγκριτικοῦ καὶ συνθετικοῦ χαρακτῆρος.

Ἐλπίζεται ὅτι κατὰ κανόνα ἡ προσοχὴ τῶν ἐπιστημόνων θὰ μετατοπίζεται, μὲ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐργασιῶν, ἀπὸ τῶν ἀρχικῶς τεθέντων θεωρητικῶν προσανατολισμῶν πρὸς τὴν ἀντιμετώπισιν ὀλονῶν πρακτικωτέρων προβλημάτων, ἡ λύσις τῶν ὁποίων θὰ καταστῆ εὐκολώτερα διὰ τῆς ἐμβαθύνσεως εἰς αὐτά.

Εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων ἡ ἐκτέλεσις ἐνὸς ὑπο-προγράμματος (ἵνα μὴ ἀναφέρωμεν τὰ στάδια τὰ ὅποια θὰ ἐπακολουθήσουν τὴν περάτωσιν τῶν ἐργασιῶν εἰς τὰ διάφορα ὑπο-προγράμματα) θὰ ἀπαιτήσῃ τὴν συνεργασίαν ἐπιστημόνων ἀνηκόντων εἰς διαφόρους κλάδους τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ συνεργασία αὕτη εἶναι κάτι τὸ νέον, παρ' ὅλον ὅτι ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναγνωρίζεται ὀλονῶν καὶ περισσότερον. Ἡ ἐπίτευξις τῆς δὲν εἶναι βεβαίως εὐκολος. Ἡ μικρὰ ὅμως πείρα ἡ κτηθεῖσα ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου εἰς τὸ Ἰνστιτοῦτον Κοινωνικῶν Σπουδῶν φαίνεται ἀποδεικνύουσα ὅτι ἂν καὶ δύσκολος ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἀκατόρθωτος, ἀλλὰ δύναται να ἀποφέρῃ εὐμενῆ ἀποτελέσματα.

γ) Ἐν τῷ πλαίσιῳ ὀλων τῶν ἀνωτέρω δράσεων, τὸ Ἰνστιτοῦτον Κοινωνικῶν Σπουδῶν δύναται να διαδραματίσῃ τὸν ρόλον τοῦ συνεργάτου καὶ, ἐπιπροσθέτως, τοῦ ὀργανοῦ καὶ τοῦ μεσάζοντος εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν ἀπόψεων. Θὰ πρέπη, ὅθεν, να ἐνεργῆ κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον, δυνάμενον να ἀναπροσαρμόζεται ἑκάστοτε πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς καλύτερας ἀντιμετωπίσεως τῶν ἐξελιξῶν, αἱ ὁποῖαι τυχὸν θὰ σημειωθοῦν.

Ἦδη διεξάγονται διάφοροι προπαρασκευαστικαὶ ἐργασίαι δυνάμεναι να καταταγοῦν εἰς δύο κατηγορίας. Κατ' ἀρχὴν ἐπιζητεῖται ἡ ἐκ μέρους τρίτων ἐνδιαφερομένων διατύπωσις κρίσεων καὶ γνωμῶν ἐπὶ τοῦ προγράμματος, ἐν συνεργασίᾳ δὲ μετὰ τῶν προσώπων καὶ ἰδρυμάτων τούτων δίδεται σὺν τῷ χρόνῳ ὀριστικωτέρα μορφή εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ προγράμματος. Παράλληλως πρὸς τὰς ἐργασίας ταύτας καταβάλλεται προσπάθεια διὰ τὴν

συλλογήν στοιχείων περί τῶν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μεσογείου ὑφισταμένων ἰδρυμάτων ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν, τῶν ἐνδιαφερόντων καὶ τῶν δράσεων των. Συντόμως θὰ πρέπη νὰ ἐξακριβωθῇ ἐὰν διεξάγονται ἐρευναι ἐπὶ θεμάτων ἀναφερομένων εἰς τὸ προσωρινὸν διάγραμμα τοῦ προγράμματος. Αἱ ἐρευναι αὗται πιθανὸν νὰ ἀπολήξουν εἰς τὴν ἀπάλειψιν ὀρισμένων ἄλλων θεμάτων, εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ ὀρισμένων ἄλλων θεμάτων εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ χρειασθῇ ὅπως ἀποκατασταθοῦν ἐπαφαὶ μεταξύ τοῦ Ἰνστιτούτου καὶ τῶν ἐνδιαφερομένων προσώπων ἢ ἰδρυμάτων.

δ) Ἡ παρούσα γενικὴ ἐκθεσις θὰ ὑποβληθῇ εἰς μίαν διεθνῆ συνάντησιν εἰδικῶς πρὸς τοῦτο συγκληθησομένην εἰς τὸ Ἰνστιτούτον Κοινωνικῶν Σπουδῶν πρὸς τὸν σκοπὸν ἀνταλλαγῆς ἀπόψεων τόσοσ ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ προγράμματος ὅσον καὶ ἐπὶ τῆς ἀκολουθητέας μεθόδου.

Ὅμοῦ μετὰ τῆς γενικῆς θὰ ὑποβληθοῦν καὶ εἰδικαὶ ἐκθέσεις ἀναφερόμεναι εἰς ἕκαστον τῶν ὑπο-προγραμμάτων. Αὗται θὰ καταρτισθοῦν ὑπὸ μικρῶν διεθνῶν ομάδων ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸ Ἰνστιτούτον Σπουδῶν, θὰ προορίζωνται δὲ ὡς πλαίσια ἐντὸς τῶν ὁποίων θὰ πρέπη νὰ κινήθοῦν οἱ διάφοροι ἐπὶ μέρους συνεργαταί.

Ἐν τῷ μεταξύ, αἱ ἐπαφαὶ τοῦ Ἰνστιτούτου Κοινωνικῶν Σπουδῶν μετὰ τῶν διαφόρων προσώπων καὶ ἰδρυμάτων τῶν διαφόρων χωρῶν ἀρχίζουν νὰ λαμβάνουν σταθερὰν ἀλλ' ἔλαστικὴν μορφήν. Ἐκ τῶν ἐπαφῶν αὐτῶν θὰ δημιουργηθοῦν τελικῶς μερικοὶ πυρῆνες εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μεσογείου, δυνάμενοι νὰ καταστοῦν κύρια συνδεδετικὰ σημεῖα. Ὅταν ἀρχίσουν αἱ ἐργασίαι τοῦ προγράμματος θὰ ἀπαιτηθῇ ἡ καταβολὴ πολλῶν προσπαθειῶν πρὸς συντονισμόν καὶ πρὸς τήρησιν ἐπαφῶν. Τὸ κύριον βᾶρος τῶν ἐνεργειῶν θὰ ἀναληφθῇ ὑπευθύνως ὑπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Κοινωνικῶν Σπουδῶν. Κατὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων του τούτων, τὸ Ἰνστιτούτον θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναθέσῃ ἀνεπιστήμως μέρος τῶν εὐθυνῶν του τόσοσ εἰς άτομα ἐντὸς τῶν ἐν λόγω πυρῆνων, ὅσον καὶ εἰς πρόσωπα τὰ ὅποια θὰ ἦσαν διατεθειμένα νὰ ἀναλάβουν ὀρισμένας ἀρμοδιότητας σχετικῶς μὲ τὴν ἐφαρμογὴν ἐνὸς τῶν ὑπο-προγραμμάτων.

Συνδεδεμένοι πρὸς τὸ θέμα τοῦ συντονισμοῦ εἶναι καὶ τὸ τῶν ἐκδόσεων. Ἐλπίζεται ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν θὰ ἐκδοθοῦν ἐντὸς τοῦ συντομωτέρου δυνατοῦ χρονικοῦ διαστήματος ἀπὸ τῆς ὀλοκληρώσεώς των, οὕτως ὥστε νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ χρησιμοποίησις των διὰ πρακτικῶν σκοπῶν. Τὸ Ἰνστιτούτον Κοινωνικῶν Σπουδῶν ἐκδίδει ἤδη, κατὰ ἀκανόνιστα διαστήματα, μίαν σειράν «Ἐκδόσεων ἐπὶ τῶν Κοινωνικῶν Μεταβολῶν». Προβλέπεται ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τοῦ παρόντος προγράμματος θὰ ἀποτελέσουν ἰδιαιτέρον τμήμα ξενογλώσσων ἐκδόσεων ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς σειρᾶς ταύτης. Εἰς τινὰς περιπτώσεις πιθανῶς νὰ καταστῇ ἀναγκαῖον ὅπως ὀρισμέναι μελέται ἐκδοθοῦν κατὰ διάφορον τρόπον. Τοῦτο θὰ ἐξαρτηθῇ ἐκ τῶν προηγηθειῶν σχετικῶν συνεννοήσεων.

ε) Τὸ ὅλον πρόγραμμα ὑπολογίζεται ὅτι θὰ διαρκέσῃ πέντε ἕως ἑπτὰ ἔτη ἀπὸ τῆς ἀνωτέρω ἀναφερθείσης διενοῦς συνατήσεως, ἢ ὅποια ἔχει προσωρινῶς καθορισθῇ διὰ τὴν τρίτην ἐβδομάδα τοῦ Ἀπριλίου 1960.

IV

Κατωτέρω δίδεται τὸ σχέδιον τοῦ γενικοῦ προγράμματος κατὰ ὑπο-προγράμματα. Ἐκαστον τούτων φέρει τὴν ὀνομασίαν ἐνὸς «συμπλέγματος προβλημάτων» τοῦ ἐκτεθέντος ἀνωτέρω τύπου. Δὲν εἶναι ἀπαραίτητον ὅπως ὅλα τὰ ὑπο-προγράμματα ἐκτελεστοῦν ὁμοιόμορφως. Ὡς ἐκ τούτου ἐνδείξεις τινὲς περὶ τῆς ἀκολουθητέας μεθόδου παρέχονται ὅπου τοῦτο θεωρεῖται ἀπαραίτητον. Εἰς τινὰς περιπτώσεις ἴσως εἶναι χρήσιμος ἡ περαιτέρω ἐπεξεργασία τῶν ἀποτελεσμάτων ὀρισμένων ὑπο-προγραμμάτων. Ἐνίοτε μίᾳ τοιαύτῃ ἐργασίᾳ δυνατὸν νὰ ἐπαναληφθῇ ἐν σχέσει μὲ ἐν ὑπο-πρόγραμμα, ὅταν, ἐπὶ παραδείγματι, δύναται νὰ συσχετισθῇ ἐπωφελῶς μὲ περισσότερα τοῦ ἐνὸς ὑπο-προγράμματα κατὰ διαφόρους τρόπους.

Α. Ὁ λειτουργικὸς ρόλος τῆς ὑπαίθρου εἰς μίαν ἀναπτυσσομένην κοινωνίαν. Ἡ ἀντίθεσις μεταξύ τῆς σταθερότητος καὶ τῆς πιθανῆς στασιμότητος ἀφ' ἐνὸς καὶ τῶν μεταβολῶν καὶ πι-

θανῶν ἀναταραχῶν ἀφ' ἑτέρου. Ἐρευνα τάσεων.

α. Αἱ ἐπικρατοῦσαι ἰδέαι, τόσον ἐκ παραδόσεως ὅσον καὶ σύγχρονοι, αἱ ἀσκοῦσαι ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἀντιλήψεων τῶν χωρικῶν ἢ φυλῶν σχετικῶς μὲ τὸν τύπον καὶ τὸν ρόλον τῆς κοινοτικῆς ζωῆς καὶ αἱ μεταξὺ των ἀλληλεπιδράσεις. Ἰδιαίτερος δέον νὰ ἀξιολογηθῇ ἡ οἰκογένεια καὶ τὸ χωρίον ὡς κοινωνικαὶ μονάδες καὶ ὁ ρόλος τὸν ὁποῖον δύνανται νὰ διαδραματίσουν ὡς συστατικὰ στοιχεῖα εὐρυτέρων (οἰκονομικῶν, διοικητικῶν, πολιτικῶν) μονάδων.

β. Τρόπος διοικήσεως τοῦ χωρίου ἢ τῆς φυλῆς. Διαδικασία καὶ ἀποτελεσματικότης ταύτης ἐντὸς τῆς περιοχῆς ἢ τῆς φυλῆς. Ὁ λειτουργικὸς τῆς ρόλος ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ διοικητικοῦ συστήματος τῆς χώρας. (Ὁ ὅρος «διοικήσεις» δέον νὰ ληφθῇ ὑπὸ τὴν εὐρυτέραν δυνατὴν ἔννοιαν εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς Δημοσίας Διοικήσεως).

γ. Μορφαὶ κυριότητος καὶ τρόπος χρησιμοποίησεως τοῦ ἐδάφους, ὡς λειτουργία τοῦ ἐπικρατοῦντος νομικοῦ συστήματος καὶ τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν. Ἰδιαίτερος δέον νὰ ἐξετασθῇ τὸ θέμα τῶν ἀποτελεσμάτων τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ προβλεφθοῦν ἐν σχέσει πρὸς τὴν γεωργικὴν παραγωγικότητα, τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν εὐμερίαν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου ἢ τῆς φυλῆς.

δ. Ὑφιστάμεναι εἰς τὸ χωρίον πιστωτικὰ εὐκολαί, ἐν ἰδιαίτερά ἀναφορᾷ πρὸς ἐπικρατοῦσας νομικὰς ἢ ἄλλας ἀντιλήψεις περὶ τοκογλυφίας κλπ., πρὸς τὰς συνθήκας τὰς καθοριζούσας τὴν ἀνάγκην δανεισμοῦ καὶ τὸν τρόπον πληρωμῆς τοῦ χρέους, πρὸς τὰς κοινωνικὰς καὶ οἰκονομικὰς πηγὰς τοῦ διαθέσιμου πρὸς πιστοδότησιν χρήματος, πρὸς τοὺς ὅρους δανεισμοῦ.

ε. Ὁ ρόλος τοῦ χρήματος εἰς τὸ χωρίον (καὶ γενικῶς εἰς τὰς περιοχὰς ἐκείνας τῆς Μεσογείας αἱ ὁποῖαι δὲν ἀπτονται ἀμέσως τῶν διεθνῶν συγκοινωνιακῶν γραμμῶν), ἐν ἰδιαίτερά ἀναφορᾷ πρὸς τὴν ἐπίδρασιν ἣν ἔχει ἡ αὐξουσα κυκλοφορία τοῦ χρήματος, τόσον εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον ὅσον καὶ εἰς τὰς περὶ αὐτὸ περιοχὰς.

στ. Τὸ χωρίον καὶ ἡ ἀγορά. Ἀπόστασις μεταξὺ τοῦ χωρίου καὶ τῆς ἀγορᾶς διαφόρων ἀγαθῶν, ἀγοραζομένων καὶ πωλουμένων, καὶ ἐπίδρασις ταύτης ἐπὶ τῶν εἰς τὸ χωρίον ἐπικρατοῦσῶν οἰκονομικῶν (καὶ κοινωνικῶν) συνθηκῶν.

ζ. Πολιτιστικὴ συμμετοχὴ (cultural involvement) τῶν χωρικῶν εἰς εὐρύτερα πλαίσια πολιτιστικῶν ἐπικοινωνιῶν, ἐν ἰδιαίτερά ἀναφορᾷ πρὸς πληροφορίας, ἰδέας κλπ., εἰσαγομένας καὶ κυκλοφορούσας εἰς τὸ χωρίον.

Διὰ τοὺς σκοποὺς τοῦ ὑπο-προγράμματος τούτου θὰ καταστῇ ἀναγκαῖον ὅπως ἐν ἀρχῇ ἐπιλεγοῦν συγκροτήματά τινα χωρίων (ὄχι μεμονωμένα χωρία) ἢ περιοχῶν ἀνηκόντων εἰς τινὰς φυλάς, πρὸς διεξαγωγὴν τῆς ἐρευνῆς εἰς αὐτάς. Ἐπειδὴ θὰ ἀπαιτηθῇ ἡ συνεργασία ἐιδικῶν ἐκ διαφόρων κλάδων, ὁ καλύτερος τρόπος ἐργασίας θὰ συνίστατο εἰς τὴν κατάρτισιν μιᾶς, ἢ μᾶλλον δύο ἢ τριῶν, ἐπιστημονικῶν ὁμάδων. Ἐὰν καταρτισθοῦν πλείονες τῆς μιᾶς ὁμάδες, αὐταὶ δέον νὰ ἔχουν ὁμοίομορφον σύνθεσιν, ὅσον ἀφορᾷ τοὺς εἰς αὐτάς ἀντιπροσωπευομένους ἐπιστημονικοὺς κλάδους. Ἡ συγκρότησις πλείονων ὁμάδων παρουσιάζει τὸ πλεονέκτημα ὅτι παρέχονται οὕτω μεγαλύτεραι δυνατότητες ἀπὸ ἀπόψεως χρόνου καὶ συγκριτικῆς ἐργασίας. Ἐὰν πρόκειται, ἐπὶ παραδείγματι, νὰ μελετηθοῦν ἐννέα συγκροτήματα χωρίων, τρεῖς ἐπιστημονικαὶ ὁμάδες θὰ χρειασθοῦν τὸ τρίτον τοῦ διὰ μίαν ὁμάδα ἀπαιτηθσομένου χρόνου, συνεχόμενα δὲ ὁμοῦ ἅμα τῷ πέρατι τῶν ἐργασιῶν τῶν πρὸς σύγκρισιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐρευνῶν τῶν, θὰ συναγάγουν κατ' ἀνάγκην ὀρθώτερα συμπεράσματα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα θὰ ἠδύνατο νὰ συναγάγῃ μία μόνον ὁμάς ἐνεργήσασα τὰς ἐρεῦνας εἰς ὅλας τὰς προηγουμένας περιπτώσεις. Οἱ κλάδοι τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν οἱ ὁποῖοι θὰ ἠδύνατο νὰ ἀντιπροσωπευθοῦν ἐνταῦθα εἶναι, κατὰ τὴν σειρὰν τῶν ἀναφερομένων θεμάτων, οἱ κάτωθι: ἀνθρωπολογία (ὑπὸ τὴν ἀγγλοσαξωνικὴν ἔννοιαν τοῦ ὅρου), δημοσία διοίκησις, ἀγρονομία, οἰκονομία (τρεῖς διάφοροι ἐιδικότητες) καὶ κοινωνιολογία. Ἡ κοινωνικὴ ψυχολογία θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ διὰ γενικωτέρους σκοποὺς, ἀντιπροσωπευομένη ὑπὸ πεπειραμένου ἐπιστήμονος ἀπέχοντος θέσιν ἀρχηγοῦ ὁμάδος καὶ ἐνδιαφερομένου, βεβαίως, εἰς θέματα εὐρύτερα τῶν ἀφορώντων ἀποκλειστικῶς τὴν ἰδικὴν του ἐπιστήμην. Παρ' ὅλον ὅτι ἕκαστον μέλος τῆς ὁμάδος θὰ εἶναι ἀτομικῶς ὑπεύθυνον διὰ τὸν τρόπον

χειρισμού του θέματος του από τῆς ἀπόψεως τῆς ἐπιστήμης ἦν ἀντιπροσωπεύει, τὸ πρόγραμμα τῶν ἐργασιῶν δύναται νὰ καθορισθῆ ἕκ τῶν προτέρων, ἐν συνεργασίᾳ ὄλων τῶν ἐνδιαφερομένων, καθισταμένης οὕτω δυνατῆς τῆς μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐπιτοπιῶν ἐρευνῶν συγκρίσεως τῶν συμπερασμάτων εἰς ἃ κατέληξαν αὐται. Εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς καταρτίσεως πλεόν τῆς μιᾶς ομάδων, εἰς τῶν ἀρχηγῶν θὰ ἡδύνατο νὰ προεδρεύσῃ τῶν ἐργασιῶν πρὸς σύγκρισιν τῶν συμπερασμάτων, ἐπιφορτισμένος ταυτοχρόνως καὶ μὲ τὴν ἐδραίωσιν καὶ σύνθεσιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐπὶ μέρους ἐρευνῶν.

Β. Ἡ ἐπίδρασις τῶν τεθειμένων ἀντικειμενικῶν σκοπῶν καὶ ὁ βαθμὸς καθ' ὃν εὐρίσκονται οὗτοι ἐν ἄρμονίᾳ πρὸς τὴν συνείδησιν τῆς ἀνάγκης πρὸς ἐκβιομηχάνισιν.

Δέον νὰ ἐρευνηθῆ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς τάσεις ἀστυφιλίας.

α. Ἐθνικὸν καὶ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα—ἡ διανομή τοῦ εἰσοδήματος ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν συγχρόνων οἰκονομικῶν θεωριῶν περὶ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν δημογραφικὸν χαρακτήρα τῶν περὶ οὗ ὁ λόγος περιοχῶν.

β. Δημογραφικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ συνθήκαι ἐπηρεάζουσαι τὴν σχετικὴν σημασίαν καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς τῶν εὐρισκομένων εἰς τὴν μελετωμένην περιοχὴν.

γ. Συνήθεται ἀποθησαυρίσεως καὶ ἐπενδύσεως, ὡς αὐταὶ καθορίζονται ὑπὸ τῶν παραδόσεων καὶ τῶν συγχρόνων κοινωνικῶν συνθηκῶν, ὡς ἐπίσης καὶ ὑπὸ τῶν ἐπικρατουσῶν ἰδεῶν περὶ πλοῦτου, κοινωνικῆς θέσεως, ἀσφαλείας καὶ ὑπευθυνότητος.

δ. Βαθμὸς παιδείας καὶ τάσεις, ἐν ἰδιαίτερᾷ ἀναφορᾷ πρὸς τὴν ὑπαρξίν ἐιδικότητων, τόσον εἰς τὸν ἀγροτικὸν ὅσον καὶ εἰς τὸν ἀστικὸν πληθυσμὸν καὶ κατὰ κοινωνικὰς τάξεις. Ἰδιαίτερα προσοχὴ δέον νὰ δοθῆ εἰς τὸν μεταβαλλόμενον ρόλον τῆς χειροτεχνίας καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς μεταβολῆς ταύτης ἐπὶ τῶν σχέσεων μεταξύ τῶν διαφόρων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.

ε) Τυπολογικὴ κατάταξις τῶν πόλεων ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν συγχρόνων μεταβολῶν τῶν ὀφειλομένων εἰς τὴν ἐκβιομηχάνισιν καὶ τὴν συρροὴν τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὰς πόλεις.

στ) Αἱ ὑφιστάμεναι τεχνολογικαὶ συνθήκαι καὶ ἡ σημασία των διὰ τὴν ἐκλογὴν μεταξύ βιομηχανικῆς συγκεντρώσεως καὶ ἀποκεντρώσεως, ἐν ἰδιαίτερᾷ ἀναφορᾷ πρὸς τὸν βιομηχανικὸν προγραμματισμὸν καὶ τὴν πολιτικὴν ἐκβιομηχάνισιν.

ζ) Κοινωνικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ ἐπιδράσεις τῆς μεταναστεύσεως—μονίμου ἢ προσωρινῆς—ἐνεκα τῆς συντελουμένης ἐκβιομηχάνισιν. Δέον νὰ ἐξετασθῆ ἐνταῦθα, ἐν τινὶ μέτρῳ, τὸ θέμα τῶν Μεσογειακῶν ἐπικοινωνιῶν.

η. Ἐπιχειρήματα ἐν χρήσει πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀνάγκης πρὸς ἐκβιομηχάνισιν ἢ πρὸς ἀποφυγὴν τῆς. Κατὰ πόσον εὐρίσκονται ταῦτα ἐν ἄρμονίᾳ πρὸς τὰς ὑφισταμένης συνθήκας, θεωμέναις ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν σημείων α—ζ. Ἡ ἐπίδρασις των ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ἐκβιομηχάνισιν.

Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ὑπο-προγράμματος τούτου, ὁ καλύτερος τρόπος ἐφαρμογῆς του εἶναι ἡ διεξαγωγὴ τῆς ἐρεύνης ὑπὸ ομάδος ἐπιστημόνων ἐκ διαφόρων κλάδων τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ ἐργασία θὰ εἶναι ἀποδοτικωτέρα ἐὰν καταρτισθῆ μία ἐπιστημονικὴ ὁμάς δι' ἐκάστην περιοχὴν. Μέριμνα δέον νὰ ληφθῆ διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰς ομάδας ταύτας ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερων προσώπων ἐκ τῆς μελετωμένης περιοχῆς. Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐρεύνης δέον νὰ καταστρωθῆ κοινὸν πρόγραμμα ἐργασιῶν τῇ συνεργασίᾳ, ἀν ὄχι ὄλων τῶν ἐνδιαφερομένων, τουλάχιστον τῶν ἀρχηγῶν συνοδευομένων ὑπὸ ἐνὸς ἢ δύο μελῶν ἐξ ἐκάστης ομάδος. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν, ὡς καὶ πρὸς περαιτέρω σύγκρισιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐπὶ μέρους ἐρευνῶν, οἱ ἀρχηγοὶ θὰ πρέπει νὰ εὐρίσκονται εἰς στενὴν ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ὑπευθύνου διὰ τὸ ὅλον ὑπο-πρόγραμμα. Οἱ ἀντιπροσωπευθῆσομενοι εἰς ἐκάστην ὁμάδα κλάδοι εἶναι, κατὰ τὴν σειράν τῶν ἀναφερομένων θεμάτων, οἱ ἑξῆς: οἰκονομία, δημογραφία, βιομηχανικὴ κοινωνιολογία, πολιτικαὶ ἐπιστήμαι. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ομάδων δύναται νὰ εἶναι ἐιδικοί ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἢ τοῦ περιφερειακοῦ προγραμματισμοῦ (Regional planning). Ἐπειδὴ δὲν θὰ δυνη-

θοῦν νὰ εὐρίσκωνται εἰς τόσον στενήν ἐπαφήν μεταξύ των, ὅσον οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ομάδων τοῦ προηγουμένου ὑπο-προγράμματος, θὰ παραστή ἀνάγκη ὅπως καθορισθοῦν, κατὰ καιροῦς, συναντήσεις πρὸς ἀνταλλαγὴν ἀπόψεων μεταξύ των.

Γ. Ἀγοραί.

Ἡ ἀνταλλαγὴ ἀγαθῶν, τόσον ἐντὸς τῶν ἐθνικῶν ὅσον καὶ τῶν διεθνῶν πλαισίων, θέτει σειρὰν ὄλην προβλημάτων. Μεταξὺ αὐτῶν σημειοῦμεν τὰ κάτωθι.

α. Συνέπειαι τῆς ὕφισταμένης σχετικῆς ὁμοιομορφίας τοῦ περιβάλλοντος καὶ τῶν συνθηκῶν ἀγροτικῆς καλλιέργειας, κηπευτικῆς καὶ φρουτοκαλλιέργειας, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀποστολὴν τοῦ προϊόντος εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς βορείως τῆς Μεσογείου ἐκβιομηχανισμένης περιοχῆς.

β. Συνέπειαι μιᾶς εἰς ὑψηλὸν βαθμὸν ἀνεπτυγμένης βιομηχανίας ἐπὶ τῶν προσπάθειῶν ἀναπτύξεως βιομηχανιῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν καὶ βασικῶν βιομηχανιῶν εἰς τὰς Μεσογειακὰς χώρας.

γ. Τὸ μικρὸν μέγεθος (ἀπὸ ἀπόψεως προσώπων καὶ ἀγοραστικῆς δυνάμεως) τῶν πλείστων ἐθνικῶν ἀγορῶν, ἰδιαίτερος ὅσον ἀφορᾷ τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα — προσπάθειαι ὑπερνικήσεως τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ γεγονότος τούτου διὰ ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς βιομηχανικῆς ὀργανώσεως.

δ. Τεχνικά, οἰκονομικά καὶ κοινωνικά γνωρίσματα τῶν ἀγορῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰς μικρὰς ἐπιχειρήσεις (ἀγροτικὰς ἐπιχειρήσεις, μικρὰν βιομηχανίαν), ἔλλειψις κεφαλαίου καὶ (εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς) ἀχρηστεύσεις τοῦ προϊόντος.

Τὸ ὑπο-πρόγραμμα τοῦτο θὰ ἀσχοληθῇ μὲ μερικὰ ἰδιαίτερος ἐνδιαφέροντα προβλήματα. Ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ κοινὴ Εὐρωπαϊκὴ ἀγορὰ ἐπιφέρει ὠρισμένας συνεπείας εἰς τὰς χώρας τῆς Μεσογείου, ταυτοχρόνως δὲ καταβάλλονται προσπάθειαι διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς μεταξὺ τῶν διαφόρων περιοχῶν τῆς Μεσογείου οἰκονομικῆς συνεργασίας, ἰδιαίτερος εἰς τὰς ἀραβικὰς χώρας.

Αἱ μεταβαλλόμεναι τεχνικαὶ γνώσεις εὐρύνουν τὰς δυνατότητας πρὸς εὕρεσιν ἀγορῶν διὰ τὰ προϊόντα τῆς Μεσογείου, ἐνίσχουσιν τὴν θέσιν τῶν ἐκ μεγάλων ἀποστάσεων ἀνταγωνιζομένων παραγωγῶν καὶ δημιουργοῦν τὴν ἀνάγκην μεταβολῆς τῶν ὑφισταμένων μεθόδων εἰς τὴν ἀγορὰν, ἢ μεταβολὴ δὲ αὕτη θὰ συναντήσῃ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, κοινωνικὰ ἐμπόδια.

Εἶναι ἀπαραίτητον ὅπως κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ὑπο-προγράμματος τούτου ἀποφευχθῇ ἡ παραγωγὴ σειρὰς ὄλης περιορισμένων ἐρευνῶν ἀναφερομένων εἰς τινὰ προϊόντα. Τὸ πρόβλημα δέον νὰ ἀντιμετωπισθῇ ἐν τῷ συνόλῳ του ὡς συνιστῶν ἓνα τῶν κυριωτέρων παραγόντων οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ κοινωνικῶν μεταβολῶν.

Δ. Ἐξουσία (ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, τῆς οἰκονομικῆς ἰσχύος καὶ τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου) — πηγαί, φύσις, ἐπιρροαὶ καὶ δυνατότητες.

α. Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία παράγων τῆς οἰκονομικῆς ἰσχύος καὶ ἀντιστρόφως — μελέτη τῶν ἀξιών αἱ ὁποῖαι καθορίζουν τὴν ἔννοιαν τῆς ἐξουσίας καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἀσκεῖται αὕτη.

β. Φιλοσοφικαὶ ἀπόψεις περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας καὶ ἀξιοπρεπείας συνιστῶμεναι εἰς τὰς περιοχὰς τῆς Μεσογείου, ἐν ἰδιαίτερον ἀναφορᾷ πρὸς τὴν ἐπίδρασιν ἣν ἀσκοῦν αὗται ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς διαρθρώσεως. Ἰδιαίτερα προσοχὴ δέον νὰ δοθῇ εἰς ὑφισταμένας ἢ πιθανὰς ἀντιθέσεις μεταξὺ διαφόρων φιλοσοφικῶν ἀντιλήψεων.

(Παρατηρήσατε τὴν σχέσιν τοῦ θέματος τούτου πρὸς τὸ θέμα Β—α).

γ. Ἰδιαίτερα σημεῖα θρησκευτικῶν διαφορῶν δυνάμενα νὰ θεωρηθοῦν ὡς παράγοντες ἐπιπρεάζοντες ἢ δυνάμενοι νὰ ἐπιπρεάσουν τὴν μεταξὺ κοινωνικῶν ομάδων ἢ μεταξὺ περιοχῶν ἐπικοινωνίαν (πολιτιστικὴν, οἰκονομικὴν, κοινωνικὴν).

δ. Ὁ ρόλος τῆς ἰθνηοῦσης καὶ τῆς μεσαίας τάξεως, ὡς οὗτος καθορίζεται ἀπὸ τὰ

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα των, ιδιαίτερος δσον ἀφορᾶ τὰ ἀγαθὰ ἢ ἀνασχετικά ἀποτελέσματα των ἐπὶ τῶν σημειουμένων μεταβολῶν.

ε. Ἡ ἰσορροπία τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μεσογείου καὶ ἡ ἐπίδρασις τὴν ὁποίαν ἀσκοῦν ἐξωτερικαὶ δυνάμεις ἀντιπροσωπευόμεναι εἰς τὴν περιοχὴν ἐπὶ τῶν εἰς τὴν Μεσόγειον ἐπικρατουσῶν συνθηκῶν.

στ. Ἡ ἔννοια τῆς «διαφθορᾶς» καὶ τῆς «καταχρήσεως ἐξουσίας» ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἐκλεγείσης περιφέρειας καὶ τοῦ τρόπου ζωῆς ἐν αὐτῇ—ἐξεταστέα ἀπὸ κοινωνικῆς, οικονομικῆς καὶ διοικητικῆς ἀπόψεως.

ζ. Ἡ διανομή τοῦ εἰσοδήματος, ἐπὶ ἐθνικοῦ ἐπιπέδου καὶ ἐπιπέδου συγκροτήματος κρατῶν, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ὑποκειμένης κοινωνικῆς διαφοροποιήσεως καὶ τοῦ ἐπικρατοῦντος συστήματος ἠθικῶν ἀξιών, ἐν ἰδιαίτερά ἀναφορᾷ πρὸς τὴν προαγωγὴν τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας.

(Παρατηρήσατε τὴν σχέσιν τοῦ σημείου τούτου πρὸς τὰ θέματα Δ-α καὶ Δ-γ).

η. Ἐξουσία καὶ εὐθύνη—οἰκονομικῶς καὶ πολιτικῶς. Δέον νὰ δοθῇ προσοχὴ ἐπὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν τὸ σύγχρονον κράτος ἀναλαμβάνει εὐθύνας διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς εὐημερίας τῶν πολιτῶν του καὶ ἐπὶ τῶν λόγων οἱ ὅποιοι τὸ ὠθοῦν πρὸς τοῦτο.

(Παρατηρήσατε τὴν σχέσιν τοῦ σημείου τούτου πρὸς τὸ ὑπο-πρόγραμμα Α).

Ἰ. Ὑποκείμεναι ἰδέαι, εὐμενεῖς συνθήκαι, κίνδυνος ματαιοπνίας λόγῳ ἑλλείψεως μέσων καὶ δυνατοτήτων. Ὑφιστάμενοι περιοριστικοὶ παράγοντες ἐπηρεάζοντες τὴν ἀπαιτήσιν πρὸς ἀνάληψιν εὐθυνῶν, τόσον ἀπὸ οὐσιαστικῆς ἀπόψεως, ὅσον καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἀποτελεσματικῆς ἀναλήψεως τούτων.

θ. Τρόποι δημιουργίας κοινῆς γνώμης, ἐν ἰδιαίτερά ἀναφορᾷ πρὸς τὴν ἰσχὺν τῶν πολιτικῶν παραγόντων (Pressure Groups) (τυπολογικὴ κατάταξις κατὰ ἐπιδιωκόμενους σκοποὺς καὶ χρησιμοποιούμενα μέσα).

1. Κοινωνικὴ λειτουργία τῶν ἐνόπλων δυνάμεων.

Τὸ ὑπο-πρόγραμμα τοῦτο δύνανται νὰ ἐκτελεσθῇ κατὰ τὸν αὐτὸν μὲ τὸ ἀμέσως προηγούμενον τρόπον. Δύνανται νὰ ἀντιπροσωπευθοῦν εἰς αὐτὸ οἱ κάτωθι κλάδοι, κατὰ τὴν σειρὰν τῶν ἀναφερομένων θεμάτων: πολιτιστικὴ ἱστορία (cultural history), ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, φαινομενολογία τῶν θρησκειῶν ἐν συνδυασμῷ πρὸς κοινωνιολογίαν, διεθνεῖς σχέσεις, κοινωνιολογία τοῦ δικαίου, οικονομικὴ ἱστορία, κοινωνικὴ πρόνοια, πολιτικαὶ ἐπιστήμαι. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ὁμάδων δύνανται νὰ εἶναι εἰδικοί ἐπὶ τῆς δημοσίας διοικήσεως ἢ τῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας.

Ε. Ἡ διπλῆ ἐμπειρία ἐκ τῆς συνοχῆς καὶ τῆς ἀτομικότητος ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Μεσογείου. Ἡ ἐπίδρασις τῆς ἐπὶ τῶν κοινωνικοοικονομικῶν μορφῶν καὶ τῶν συστατικῶν μερῶν των.

α. Τὰ στοιχεῖα ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου.

1) Γεωγραφικὴ ἀποψις.

2) Ἡ ἀποψις τῆς οικονομικῆς ἱστορίας.

3) Ἡ ἀποψις τῆς πολιτιστικῆς ἱστορίας, ἐν ἰδιαίτερά ἀναφορᾷ πρὸς τὴν ἀλληλουχίαν τῶν κέντρων ἐξουσίας περὶ τὴν Μεσόγειον καὶ τῆς ἐπιδράσεως των ἐπὶ τῆς περιοχῆς ἢ μέρους αὐτῆς.

4) Ἡ ἀποψις τῆς ἱστορίας καὶ φαινομενολογίας τῶν θρησκειῶν, ἐν ἰδιαίτερά ἀναφορᾷ πρὸς τὰς σχέσεις μεταξὺ Μουσουλμανισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ διὰ μέσου καὶ περὶ τὴν Μεσόγειον—ἀντίθεσις ἢ ὁσμωσις;

β. Ἡ σύγχρονος ἐμπειρία ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν ἀντιθέσεων.

1) Χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα καὶ τάσεις τοῦ ἐθνικισμοῦ ὡς καὶ ἄλλοι καθοριστικοὶ παράγοντες τῆς κοινωνικῆς συνοχῆς, ὡς αὕτη παρατηρεῖται εἰς διαφόρους περιοχὰς τῆς Μεσογείου.

2) Αἱ ἐπιδράσεις μὴ Μεσογειακῶν πολιτικῶν καὶ οικονομικῶν συμφερόντων, παγκο-

σμίας κατά κανόνα κλίμακος, ἐπὶ τῆς κατευθύνσεως τὴν ὁποίαν λαμβάνουν τὰ παρατηρούμενα συναισθήματα ἀλληλεγγύης καὶ συνοχῆς εἰς διαφόρους περιοχὰς τῆς Μεσογείου.

3) Βαθμὸς συνειδήσεως τῶν κοινῶν προβλημάτων καὶ βαθμὸς τῆς ἐπακολουθοῦσης διαθέσεως πρὸς ἀντιμετώπισιν των διὰ συντόνων προσπαθειῶν, ὡς λειτουργία τῆς διπλῆς ἐμπειρίας τῆς συνοχῆς καὶ τῆς ἀτομικότητος.

γ. Ἡ σύγχρονος ἐμπειρία ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἐπικοινωνίας.

1) Τὰ σχετικὰ ἀποτελέσματα, οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ, τόσον τῶν Μεσογειακῶν ὅσον καὶ τῶν παγκοσμίων συγκοινωνιῶν διὰ μέσου τῆς Μεσογείου, ἐπὶ τῶν μορφῶν ἐπικοινωνίας διὰ μέσου καὶ περὶ τὴν Μεσόγειον καὶ ἐπὶ τῶν ἐπὶ μέρους περιοχῶν αὐτῆς (χωρῶν, περιοχῶν, πόλεων) αἱ ὁποῖαι συνδέονται δι' αὐτῶν.

2) Χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα ὁδῶν καὶ μέσων πολιτιστικῆς καὶ ἰδεολογικῆς ἐπικοινωνίας διὰ τῆς Μεσογείου καὶ τὰ ἀποτελέσματά των ἐπὶ τῶν παραστάσεων, ἰδεῶν, χρήσεως ὑλικῶν ἀγαθῶν κλπ., τῶν μεταβιβαζομένων διὰ τῶν τρόπων τούτων. Ἡ περίπτωσις τῆς μεταβιβάσεως ὀλοτήτων ἐξωθεν δεόν νὰ ἐξετασθῆ ἐπίσης.

3) Ἡ ἐπίδρασις τῆς στρατηγικῆς θέσεως τῆς Μεσογείου ἐπὶ τῆς ἐπικοινωνίας διὰ μέσου καὶ περὶ αὐτήν. (Τὰ ἀντίρροπα ἀποτελέσματα τῆς ἀνάγκης διὰ ταχεῖαν ἐπικοινωνίαν καὶ εὐκολίας μεταφορῶν διὰ συγκεκριμένους περιορισμένους σκοποὺς ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς πιθανῆς διασπαστικῆς ἀντιδράσεως ἀφ' ἑτέρου, τὴν ὁποίαν δυνατὸν νὰ ἔχη τὸ γεγονός ὅτι ἕκαστος σχεδὸν σημεῖον τῆς Μεσογείου δύναται νὰ καταστῆ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐπίκεντρον στρατιωτικῶν—ἢ οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν συγκρούσεων).

Τὸ ὑπο-πρόγραμμα τοῦτο προσφέρεται διὰ ἐπισωρευτικὸν χειρισμόν. Μία ὁμάς ἐιδικῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν ἐνὸς γενικοῦ συντάκτου δύναται νὰ ἐργασθῆ ταυτοχρόνως ἐπὶ τῶν διαφόρων σημείων του, μετὰ προηγουμένην ἀπὸ κοινοῦ προπαρασκευῆν του εἰς τινὰς προγραμματικὰς συναντήσεις. Τὰ συμπεράσματα τῆς ἐρεύνης δύναται νὰ συνοψισθοῦν ὑπὸ τοῦ γενικοῦ συντάκτου εἰς μίαν ἄλλην σειρὰν συμβουλευτικῶν συναντήσεων μετὰ τῆς ὁμάδος τῶν ἐιδικῶν. Θὰ ἦτο ἐνδεχομένως χρήσιμον ὅπως κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν τοῦ ὅλου προγράμματος τῆς ἐρεύνης ὑποβληθοῦν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ παρόντος ὑπο-προγράμματος εἰς ὀρισμένους συνεργάτας ἀπασχολουμένους εἰς ἄλλα ὑπο-πρόγραμματα. Τοῦτο θὰ συνετέλει εἰς τὴν διατήρησιν ἐνὸς γενικοῦ συναισθήματος κοινῆς κατευθύνσεως μεταξὺ τῶν συνεργατῶν τῶν διαφόρων ὑπο-προγραμμάτων. Διὰ τοῦτο τὰ συμπεράσματα τοῦ παρόντος ὑπο-προγράμματος θὰ πρέπη νὰ εἶναι ἔτοιμα πρὸς δημοσίευσιν ἐντὸς ἐνὸς ἑξ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἔτους ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν του.